

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 7, Issue 4, December 2019, p. 380-391

Received	Reviewed	Published	Doi Number
29.10.2019	06.12.2019	25.12.2019	10.29228/ijlet.39949

**Multilingual and Multi-Cultural Cities:
The Example of Moscow and Istanbul**

Reşat ŞAKAR¹

ABSTRACT

In this study, Moscow and Istanbul are considered as multilingual and multicultural cities. With globalization and urbanization, linguistic and cultural diversity is emerging in cities. In this context, Moscow and Istanbul, which are the leading cities in the countries and regions they belong to, and where urbanization coincides with early history, are obvious examples of multilingual and multicultural cities in terms of social, cultural, commercial, political and etc. aspects. First of all, definitions of bilingualism, multiculturalism concepts, reasons and results of them are emphasized. Then, Moscow, which is one of the most populous city in the world and also a capital city and İstanbul, which has a population of more than Moscow in terms of population, although it is not a capital city and it has the characteristics of being a capital city in terms of commercial, social and economic aspects are discussed in the context of multilingual and multicultural cities. The language and ethnicity in these cities are explained by supporting the statistical data obtained from official sources. Multilingualism and multiculturalism not only bring wealth to these cities structurally, but also bring about communication problems in different fields, especially education. In the conclusion section, the similarities and differences of two metropolitan cities as multilingual and multicultural cities are presented. From the statistical information given, it is clear that Moscow is ahead of İstanbul in terms of multilingualism and multiculturalism, although it is less than İstanbul in terms of population.

Key Words: Multilingualism, Multiculturalism, Moscow, İstanbul, Migration, Urbanization.

Çok Dilli ve Çok Kültürlü Şehirler: Moskova ve İstanbul Örneği²

ÖZET

Bu çalışmada çok dilli ve çok kültürlü şehirler olarak Moskova ve İstanbul ele alınmaktadır. Küreselleşme ve kentleşmeyle beraber şehirlerde dilsel ve kültürel çeşitlilikler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ait olduğu ülkelerde ve buldukları bölgede lider şehirler olan ve kentleşmenin tarihin erken dönemlerine rastladığı Moskova ve İstanbul sosyal, kültürel, ticari, politik vb. açılardan çok dilli ve çok kültürlü şehirlere açık birer örnektir. Öncelikle iki/çok dillilik, çok kültürlülük kavramlarının tanımları, bunları ortaya çıkaran gerekçeler ve sonuçları üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip şehirlerinden birisi olan ve aynı zamanda bir başkent olan Moskova ile yine nüfus bakımından Moskova'dan daha fazla nüfusa sahip, bir başkent olmamasına rağmen, başkent olma özelliklerinin yanında ticari, sosyal ve ekonomik açıdan lider şehir özelliğine sahip olan İstanbul çok dilli ve çok kültürlü şehirler bağlamında ele alınmaktadır. Bu şehirlerdeki dil ve etnik yapı, resmi kaynaklardan elde edilen istatistikî verilerle desteklenerek açıklanmaktadır. Çok dillilik ve çok kültürlülük yapısal olarak bu şehirlere zenginlik katmasının yanı sıra başta eğitim olmak üzere farklı alanlarda birtakım iletişim sorununu da beraberinde getirmektedir. Sonuç bölümünde ise çok dilli ve çok kültürlü şehirler olarak iki metropol şehrin birbirlerine benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaktadır. Verilen istatistikî bilgilerden Moskova'nın nüfus olarak İstanbul'dan daha az olmasına rağmen, çok dillilik ve çok kültürlülük açısından İstanbul'dan önde olduğu açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çok Dillilik, Çok Kültürlülük, Moskova, İstanbul, Göç, Kentleşme.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, rsakar@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2886-9851

² Bu çalışmanın bir kısmı 18-20 Eylül 2019 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından organize edilen 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1.Giriş

Modern dünyada özellikle megakentler, metropoller olmak üzere bütün büyük şehirlerde, küreselleşmeyle beraber, kentleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak dilsel ve etnokültürel çeşitlilik ortaya çıkmaktadır. Şehirlerdeki dillerin ve etnik çeşitliliğin sayısındaki önemli artış, ayrıca farklı etnik, kültürel ve dini gruplardan insanlar arasındaki sürekli temaslar, 21. yüzyılın çok dilli ve çok kültürlü şehirlerini oluşturmaktadır. Kendi bölgelerinde ve dünyada geçmişten günümüze kadar birer lokomotif görevi gören, kentleşmenin 14. ve 15. yüzyıllardan itibaren apaçık örneği olarak Moskova ve İstanbul ticari, iktisadi, sosyal, politik ve dini açılardan kent etkileşiminin fazla ve hızlı olduğu şehirlerin başında gelmektedir. Bu yüzden çalışmada, tarihi kentler olma özelliğiyle Moskova ve İstanbul çok dilli ve çok kültürlü şehirler bağlamında ele alınmaktadır.

Kent etkileşimi dil etkileşimini de beraberinde getirmektedir. Öte yandan, çok dilli ve çok kültürlü şehirlere bakıldığında, sosyoekonomik faktörlerin ve buna bağlı olarak bu şehirlere göçün oldukça etkili olduğu görülmektedir. Göç, globalleşme ve modernizmin bir sonucu olarak bireyler farklı dil, kültür ve yaşam tarzlarına hızlı bir uyum sergilemektedirler.

Tüm metropollerde olduğu gibi, Moskova'ya Rus, Ukraynalı, Tatar, Özbek, Tacik vb. milletler farklı dil ve kültürleriyle çok dilli ve çok kültürlü bir şehir kimliği kazandırırken; İstanbul'a da Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Alman, Rus vb. milletler kazandırmaktadır. Bu iki metropol şehrin turizm, ticaret vb. gibi alanlarda kültürel yapıya etkisi bakımından benzerlikleri bulunmaktadır.

2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip şehirlerden birisi olan ve aynı zamanda bir başkent olma özelliği taşıyan Moskova ile yine nüfus bakımından aynı seviyelerde olan, bir başkent olmamasına rağmen, başkent olma özelliklerinin yanında ticari, sosyal ve ekonomik açıdan ülkesinde lider şehir özelliğine sahip olan İstanbul çok dilli ve çok kültürlü şehirler bağlamında ele alınmaktadır. Çok dillilik ve çok kültürlülük yapısal olarak bu şehirlere zenginlik katmasının yanı sıra başta eğitim olmak üzere farklı alanlarda birtakım iletişim sorununu da beraberinde getirmektedir. Çalışmada öncelikle iki/çok dillilik, çok kültürlülük kelimelerine anlamları, gerekçeleri ve sonuçlarıyla değinilmekte, çok dilli ve çok kültürlü birer şehir olarak Moskova ve İstanbul'daki dil ve etnik yapı, elde edilen istatistiklerle desteklenerek açıklanmakta ve sonuç bölümünde iki çok dilli ve çok kültürlü şehir arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaktadır. Çalışma yöntemsel açıdan sadece dil ve etnik yapı ile sınırlandırılmaktadır.

3. İki/çok dillilik

Dil kültürün aynasıdır. Dil, sadece etrafımızı kuşatan gerçek dünyayı değil, aynı zamanda ait olduğu toplumun yapısını, zihniyetini, karakterini, yaşam tarzını, geleneklerini, değerlerini yansıtmaktadır.

İki veya çok dillilik tarihten beri vardır. Günümüzde küreselleşen dünyanın getirdiği birtakım yeniliklerle beraber son yıllarda iki veya çok dillilik oranı giderek artmaktadır. İki dillilik ile ilgili tanımlamalar çeşitlilik arz etmektedir ve bu konuda ortak ve net bir tanımlama bulunmamaktadır. Genel olarak iki dillilikle ilgili yapılan tanımlamalara bakılacak olursa, Günay "Bir insan gündelik yaşamında sürekli olarak iki dil kullanıyorsa bu insan iki dillidir" (2015: 68), Saydı "Birey bazında iki dilli olmak, iki dilde düşünmek ve konuşmak, iki dilde kendini yazılı dilde ifade edebilmektir. Bu anlamdaki ideal tanımda, iki dilli birey her iki dilin kültürüyle bütünleşmiş olur" (2013: 270) şeklinde tanımlarlar. Ancak

burada vurgulamak gerekir ki her iki dilli birey sonradan edindiği dilin kültürüyle bütünleşememektedir. Kültür sonradan edinilmesi oldukça zor olan bir kavramdır.

İki dillilik belirli ihtiyaçlar ve sebepler doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Nikiforova'nın da dile getirdiği gibi, *"etnik gruplarla temasa geçmenin bir tezahürü olarak iki dillilik, halkların yaşamlarının belirli sosyo-tarihi koşullarının bir sonucu olarak ortaya çıkar, yayılır, işler ve gelişir. İki dillilik, herhangi bir sosyal fenomen gibi, olumlu ve tartışmalı yönleri sahiptir"* (2008: 106). İki dillilik bireye, dili sonradan edindiği ortamda yaşamasına, rahat iletişim kurmasına ve ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olur. Dil edinmede yaşın önemi oldukça büyüktür. Birey dil ediniminde belli bir potansiyele sahip değilse veya ileri yaşlarda ise dil edinmede ve iletişim kurmada pek çok sorun yaşayabilmektedir.

Çok dillilik ile ilgili Çetinkaya, *"Çok dillilik kavramı, birey ya da toplumun birden fazla dili bünyesinde barındırması durumudur"* (2017: 371) fikrini ileri sürerken, Saydı *"Çokdillilik, bir birey veya topluluğun çeşitli dillerde konuşup kendisini ifade edebilmesine verilen addır. Çokdillilik (Fransızca: Plurilinguisme) bazen, çeşitli dillilik (multilinguisme) olarak da anılır"* fikrini ileri sürmektedir (2013: 277). İki veya çok dillilik, bireyin az ya da çok şekilde başka dili konuşan kişiyle baskın dilde konuşabilme durumudur. Kişinin ikinci dilde yazma, dinleme vb. gibi becerilerinin olması gerekmez. İletişim kurabiliyorsa artık iki dillilik durumu ortaya çıkmaktadır.

Ana dilin tek ve hakim dil olduğu toplumlarda, ülkede resmi dil olarak o dil benimsenmekte ve yasalarla korunmaktadır. Böyle bir durumda, Günay'ında ifade ettiği gibi, *"iki dilli insan, dillerini ancak yaşadığı toplumdaki işlevselliği oranında kullanabilir. Bu işlevselliği kavramak için bir toplumda yaşayan insanların aile yaşamlarının dışında paylaştığı iki kamusal alan türü ve bu alanlardaki dil kullanımları arasında bir ayrım yapmak gerekir. Resmi alan ve resmi olmayan alan. Resmi alanda devletin belirlediği bir dili kullanmak gerekebilir. Ancak resmi olmayan kamusal alanda kişi daha özgürdür ve daha rahat kullandığı dile iletişim kurmayı dener"* (2015: 70). Bu bağlamda Moskova ve İstanbul gibi şehirlerde tek resmi dil hakim olduğundan dolayı bireylerin iki dilli olması kaçınılmaz bir durumdur.

İki veya çok dilli olma, o dili yabancı dil olarak öğrenme veya o dilde uzmanlık kazanma anlamları taşımamaktadır. Çeşitli sebepler ve ihtiyaçlarla beraber, anadil dışındaki dil veya dilleri herhangi bir seviyede kullanmak iki veya çok dilli bireyleri oluşturmaktadır.

İki veya çok dilliliğin ihtiyaçtan doğan sebepleri vardır. Ateşal'ın da ifade ettiği gibi, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı ve sonucuyla ortaya çıkan değişimle farklılıklar meydana gelmiştir. Bu süreç sonunda ülkelerdeki erkek nüfusun azalmasıyla işçi boşluğunu doldurabilmek için başka ülkelerden işçi temini yoluna başvurulmuş ve bunun sonucu olarak yaşam tarzında gözle görülür farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların başında ise iki dillilik gelmektedir (2017: 45). İki veya çok dilliliği ortaya çıkaran çeşitli sebepler veya ihtiyaçlar yer almaktadır. Bunların başında ise göç gelmektedir. Çeşitli nedenlerle ülkelerini terk etmiş ve hâkim dilin konuşulduğu ülkeye gelen kişilerde iki dillilik tezahür etmektedir. Bunu eğitim, mesleği gereği farklı bir ülkeye gitme, evlilik, son dönemlerde özellikle sosyal medya diline bağlı olarak ortaya çıkan gereksinimler birer ihtiyaç veya sebep olarak sıralanabilir.

Dil ve kültür birbiriyle bağlantılıdır. Bir dili bilen bir kültürün, iki dili bilen iki kültürün taşıyıcısı olabildiği gibi, yabancı dili en iyi şekilde bilmesi bile kişiyi o kültürün taşıyıcısı yapmayabilir. Popkova'nın da dile getirdiği üzere, *"başkalarının kültürünü dil aracılığıyla öğrenebilirsiniz. Ancak sonuç, o kültürün temsilcisi olmak yerine o kültür hakkında daha fazla bilgidir. İlginç bir gerçektir ki, çalışılan dilin ülkesinde yaşamının da bu formasyonu garanti etmemesidir. Almanya'da yaşayan ve kültürlerini, kimliklerini*

ve zihniyetlerini korumaya çalışan Türkler, orada yaşayan ve Almanca bilmeyen Ruslar gibi bunun birçok örneği vardır. Elbette, bu insanların sadece yerli halkla asimilasyon yapmayı amaçlamadıkları söylenebilir” (2015: 375). Dolayısıyla yabancı dil öğrenimi kişiye tam manasıyla iki dillilik kazandırmaz. Bu bağlamda Nikiforova’da benzer görüşleri dile getirerek, “etnik kimliği olan insanlar, kültürel farklılıkları tanıyarak, kendi değerlerinden ödün vermeden başka bir kültürün zenginliğini ele geçirebilirler. Ancak, iki kültürlülük ancak “saf” iki dillilik koşulunda, yani bir bireyin hem anadilinde hem de Rus dilinde yetkin olduğu durumlarda mümkündür. Eksik iki dillilik iki kültürlülüğün bir göstergesi olamaz, aksine, bir marjinalite ve asimilasyon sürecinin işaretidir. Bu tür iki dillilik, günümüz gençliğinin, özellikle kent ortamında yaşayanların karakteristik özelliğidir” (2008: 108). Türk ve Rus edebi dilinin özelliği olmayan jargonlar, argo ve müstehcen kelimeler gençler arasında sıklıkla kullanılmaktadır. Bu da ikinci dili edinme sürecinin olumsuz yönlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, aynı dili konuşan ailelerin farklı bir dilin konuşulduğu yere taşınmasıyla iki dilli çocuklar ortaya çıkmaktadır. Göçün veya iki farklı dile sahip bireyin evliliği sonucu doğan çocuklarda eğitim dönemi başta olmak üzere farklı dönemlerde bazı iletişim problemleri ortaya çıkabilmektedir. Göç süreçleri çocuğu dil üzerinden etkileyebilmekte, baskın dil ve kültürün sahiplenilmesi gerekliliği bireyin eğitimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

4. Çok Kültürlülük

Türk Dil Kurumu’na göre kültür: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” anlamına gelmektedir (www.sozluk.gov.tr, 2019). Kelimenin geniş anlamıyla kültür, Sverdlova’nın tanımına göre, “doğanın pratik ustalık seviyesinin (maddi boyut) ve bir kişinin evrende, bilimde ve çevredeki gerçekliğin, bilimde, sanatta, siyasette ve kişilerarası ilişkideki (manevi açıdan) düşüncelerini yansıtmaya yeteneğinin bir göstergesidir” (2014: 89). Kültür kavramı, Tamer Gencer’e göre, “belli bir toplum anlayışı ile ilgili değerleri içermektedir. Her kültür kendi insan-toplum ve dünya anlayışına ve birbirinden farklı değerlere sahiptir. Örneğin; kırsal alanda yaşayanlar ile kentte yaşayanların veya batılı toplumlarla doğu toplumlarının kültürel değerleri birbirinden farklılıklar arz etmektedir” (2011: 191). Bu yüzden her toplumda, ait olduğu toplumun kültür taşıyıcısı olarak bireylerin sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk bilinciyle sahip olduğu değerleri yeni nesillere aktarma görevi görmektedir.

Bu noktadan hareketle çok kültürlülük, farklı seviyelerdeki yerel kültürlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere, çok kültürlülük ikinci dünya savaşı sonunda göçmenlerin Avrupa’ya gelmesiyle ortaya çıkmasına rağmen, kökleri tarihi dönemlere dayanmaktadır. Göçebe bir topluluk olan Türkler gittikleri yerlere hem uyum sağlamış hem de kendi kültür özelliklerini taşımıştır. Örneğin, bugün Rus coğrafyasına bakıldığında kültürel çeşitliliğin içerisinde Türk kültüründen çok fazla izler bulunmaktadır. Çok kültürlülük sonucunda etnik yapılar birbiriyle uyum içerisinde yaşayabildikleri gibi gerilim ve çatışmaya da neden olabilirler.

Çok kültürlü yapının oluşabilmesi için en az iki farklı kültürün, etnik yapının biraraya gelmesi ve birbirleriyle ilişkide olması gerekir. Çelik’e göre “çokkültürlülük deyimini görece yeni bir kavram olmakla beraber çokkültürlülük durumu hiç de yeni değildir. Çeşitli kültürlerin aynı zamanda yan yana birlikte var olduklarını gösterir. Tarihin hiçbir döneminde kültürler birbirleriyle tamamen ilişkisiz, tümüyle içine kapalı olmamışlardır” (2008: 321). Dil ve kültür bu şekilde gelişip ilerlemektedir. Hiçbir dil başka bir dilden tamamen bağımsız gelişmediği gibi hiçbir kültür varlığı da tek başına bütünüyle vücut bulmamıştır.

Aslında çok kültürlülük aynı dili konuşan milletler arasında dahi olabilmektedir. Aynı etnik yapı içerisinde yer alıp, aynı dili konuşan toplumlar dahi kültürel ayrışmalar yaşayabilmektedir. Bunların bir araya gelmesiyle dahi çok kültürlülük ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çok dillilik veya çok kültürlülükten farklı ülke dil ve kültürleri anlaşılmalıdır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, Erzurum'dan ve Adana'dan İstanbul'a farklı nedenlerle göç eden iki aile İstanbul'da bir araya geldiğinde o ortamda üç farklı kültür taşıyıcısı ortaya çıkmaktadır. Toplumların kendi içerisinde dahi kültür farklılıkları bulunabilmektedir. Bu ise kültürel bir zenginliktir. Bu farklılıkları bir arada tutmak ve yaşatmak toplumları zengin kılmaktadır. Ancak bazı durumlarda, Şan ve Haşlak'ın da ifade ettiği gibi, kimi devletler kendi etnik ve kültürel yapısının dışında olan ötekilerle karşı karşıya geldiklerinde bu farklılıkları yok etmekten, ana akım toplumdan dışlamaya kadar varan bir dizi siyaset uygulamaları (2012: 31). Bu durum ise kültürel çeşitliliği sekteye uğrattığı gibi, toplum içerisinde var olan etnik çeşitliliği engelleyip kültürel asimilasyona sebebiyet vermektedir.

Çok kültürlülüğün çok dillilikten farkı ise, Popkova'nın da ifade ettiği gibi, bir birey her yaşta iki veya çok dilli olup o dil sisteminin taşıyıcısı olabilir, ancak sadece çocukluk döneminde iki kültürün taşıyıcısı olabilir. İki kültürlülük vakaları iki dillilikten çok daha nadirdir. Dil yeterliliğinin derecesi farklı olabilir, kültürün taşıyıcısı derecesi birdir (2015: 378-379). İki veya çok kültürlülük bireyi, taşıdığı her kültürde de iletişim kurup sosyalleşebildiği ölçüde o kültürün taşıyıcısı yapabilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi kültür, sonradan edinilmesi zor bir kavramdır.

5. Bulgular

Orta Asya'da ya da başka bir deyişle Avrasya coğrafyasında çok önemli bir yeri olan Türkiye ve Rusya dendiğinde, çok kültürlü ve çok dilli şehirler bağlamında akla hemen Rusya'ya başkentlik yapan Moskova ve Türkiye'nin kalbi konumunda olan İstanbul gelmektedir. Bu ülkelerin çok dilli ve çok kültürlü şehirlerine bakıldığında etnik çeşitlilik bu şehirlerde yoğunluk arz etmektedir. Bu bağlamda çok dillilik, çok kültürlülük ve etnik yapı ile ilgili sayısal verilere resmi kaynaklardan ulaşılmış ve İstanbul'da çok dillilik/kültürlülük ve etnik yapı ile ilgili sayısal verilere Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden, Moskova ile ilgili çalışmaya konu olan sayısal verilere ise Federal Devlet İstatistik Kurumu (ROSSTAT)'ndan yararlanılmaktadır. Yine bu bağlamda genel kabul gören *Ethnologue* sitesinin bu iki şehir ile ilgili verilerinden de istifade edilmektedir.

5.1. Çok Dilli Şehir Olarak İstanbul

İstanbul; Roma, Bizans ve son olarak Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmıştır. Farklı dili, dini ve aidiyeti olan toplumlara ev sahipliği yapmış ve bu etnik çeşitlilik günümüzde de artarak devam etmektedir. Etnik çeşitliliğin oldukça fazla olduğu böyle modern şehirlerde çok dillilik ve çok kültürlülük kaçınılmazdır.

Ülkemizin tüm kesimlerinden İstanbul'a yıllardır çeşitli ihtiyaç ve sebeplerle göçler olmaktadır. 2011 yılında başlayan ve son olarak Suriye'yi etkisi altına alan Arap Baharı ile birlikte ülkemiz iç göçün yanında dış göçe de maruz kalmaktadır. Göç edenlerin birçoğu farklı sebep ve beklentilerle rotasını hep İstanbul'a çevirmektedir.

İstanbul'a göçler cumhuriyet öncesi dönemde de hep olmuş ve etnik çeşitlilik İstanbul'un çehresini oluşturmuştur. "Yüzyıllardan beri meydana gelen göçler bugünkü Türkiye'nin ve haliyle İstanbul'un içyapı dinamiğini belirlemiştir. Arap, Çerkes, Boşnak, Ermeni, Yahudi, Hristiyan, Müslüman ve pek çok farklı kimlik göçlerle bir araya gelmiştir. Her kültürün kendine has özellikleri vardır. Ancak farklılık olarak gösterilmekten ziyade aynı yerde, aynı duyguları, sevinçleri, üzüntüleri beraberce yaşamayı öğretmişlerdir" (Gürel ve Balta

2011: 3). Farklılıkları kazanım olarak görmek kadim bir millet olarak Türklerin öteden beri bir özelliği olup ve günümüzde de Suriye örneğiyle tezahür etmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2018 verilerine göre İstanbul, nüfusu 15.067.724 kişi ve %13,6 yıllık ortalama nüfus artış hızı ile Türkiye'nin en kalabalık nüfusuna sahip metropol bir şehridir (TÜİK 2019). İstanbul'un 2017-2018 yılı verilerine göre aldığı göç sayısı 385.482, verdiği göç sayısı 595.803, net göç -210.321, net göç hızı binde -13,9'dur (TÜİK 2019). TÜİK 2018 verilerine göre ilginç olarak İstanbul'dan tersine göç daha fazla olmuştur.

Yine TÜİK verilerine göre Türkiye'ye 2018 yılında göç edenlerin illere göre dağılımı incelendiğinde, 201 bin 957 kişi ile (% 35'lik bir kısmı) en fazla göç alan ilin İstanbul olduğu görülmektedir.

İller	Türkiye'ye gelen göç	(%)	İller	Türkiye'den giden göç	(%)
Türkiye	577 457		Türkiye	323 918	
İstanbul	201 957	35,0	İstanbul	113 430	35,0
Ankara	71 337	12,4	Ankara	28 410	8,8
Antalya	36 674	6,4	Antalya	18 408	5,7
Bursa	22 660	3,9	Gümüşhane	16 789	5,2
İzmir	14 671	2,5	İzmir	13 468	4,2

Kaynak: TÜİK

Ethnologue sitesinin verilerine göre Türkiye için listelenen bireysel dillerin sayısı 40'dır. Bunlardan 39'u yaşayan, 1'i nesli tükenmiştir. Yaşayan dillerden 18'i yerli, 21'i yerli değil. Ayrıca, 3'ü kurumsal, 17'si gelişmekte, 4'ü kuvvetli, 13'ü tehlikede ve 2'si de ölü dildir (Eberhard, Gary vd. 2019). Ancak detaya girmeyen verilerden 3 kurumsal dil anlaşılabilir. Yine aynı sitenin verilerine göre İstanbul'da Arnavutça, Ermenice, Yunanca, Kazakça, Ladino dili (Yahudi İspanyolcası), Osetçe, Tatarca, Uygurca gibi dilleri konuşan farklı etnik gruptan milletler de bulunmaktadır. Bu verilerden birçoğunun eski veriler olduğu düşünülebilir. Zira son dönemlerdeki dış göçlerle birlikte İstanbul'da Arap ve Fars dilleri Suriye, Irak ve Afgan vb. göçmenlerle birlikte artmaktadır.

YAŞ GRUBU	TOPLAM		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN
İSTANBUL	432 243	214 219	218 024
0-4	18 339	9 538	8 801
5-9	21 973	11 346	10 627
10-14	20 161	10 547	9 614
15-19	25 211	14 210	11 001
20-24	48 135	26 794	21 341
25-29	58 446	28 960	29 486
30-34	59 424	27 878	31 546
35-39	50 185	23 087	27 098
40-44	39 218	18 074	21 144
45-49	30 964	14 573	16 391
50-54	22 851	10 878	11 973
55-59	15 759	7 383	8 376
60-64	9 588	4 797	4 791
65-69	5 827	2 909	2 918
70-74	3 318	1 808	1 510
75+	2 844	1 437	1 407

TUİK'ten bu çalışma için özellikle talep edilen, İstanbul'un 31.12.2018 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarından yaş grubu ve cinsiyete göre yabancı uyruklu sayısı verilerine bakıldığında, toplamda yabancı kadın nüfusunun erkeklere oranla daha fazla olduğu, en fazla kadın nüfusunun 30-34 yaş aralığında olduğu, en fazla yabancı erkek oranının 25-29 yaş aralığında olduğunu, ancak her iki cinse ait nüfus ortalamasının 59424 kişi ile yine 30-34 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun iş gücüne katılma isteği sebebiyle olduğu düşünülebilir³.

UYRUK	NÜFUS		
TOPLAM	432 243		
IRAK	33 905	TUNUS	1 561
AFGANİSTAN	23 987	KKTC	986
SURİYE	50 260	BELARUS	730
ALMANYA	18 623	SUDAN	986
İRAN	22 837	MAKEDONYA	1 124
TÜRKMENİSTAN	47 194	İTALYA	1 070
AZERBAYCAN	20 618	KOSOVA	608
ÖZBEKİSTAN	24 168	ROMANYA	923
RUSYA	7 837	İSVEÇ	500
MISIR	22 470	NORVEÇ	249
GÜRCİSTAN	8 815	ETİYOPYA	875
KIRGIZİSTAN	4 672	ERMENİSTAN	1 294
LİBYA	14 635	KANADA	925
UKRAYNA	6 227	JAPONYA	911
KAZAKİSTAN	3 255	BELÇİKA	315
AVUSTURYA	2 911	SENEGAL	1 158
FİLİSTİN	10 420	SİRBİSTAN	786
YEMEN	11 474	KUVEYT	287
ÇİN	8 018	MOĞOLİSTAN	758
ÜRDÜN	7 618	TAYLAND	578
BİRLEŞİK KRALLIK	1 909	BOSNA HERSEK	619
BULGARİSTAN	3 501	İSPANYA	673
MOLDOVA	6 398	GANA	476
FAS	4 943	BANGLADEŞ	393
SOMALİ	1 429	POLONYA	375
AMERİKA	3 816	İSVİÇRE	273
YUNANİSTAN	2 216	KAMERUN	568
HOLLANDA	1 183	AVUSTRALYA	372
PAKİSTAN	2 926	BREZİLYA	363
NİJERYA	4 179	MALEZYA	387
CEZAYİR	3 472	CİBUTİ	142
ENDONEZYA	1 449	GÜNEY AFRİKA	422
TACİKİSTAN	2 220	UGANDA	318
SUUDİ ARABİSTAN	1 956	FİNLANDİYA	81
FİLİPİNLER	1 747	ERİTRE	403

³ Bu ve bir sonraki tablodaki veriler TUİK tarafından bu çalışma için 18.09.2019 tarihli makale yazarının talebi üzerine TUİK tarafından makale yazarıyla paylaşılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu sitesinde yer alan açık erişim verileri değildir. Yabancı nüfus; Referans tarihinde geçerli ikamet veya çalışma iznine sahip, İkamet izni yerine geçen kimlik belgesi olan (uluslararası koruma vb.) ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan, İzinle T.C. vatandaşlığından çıkmış (mavi kart hamili), referans tarihinde geçerli adres beyanı olan kişiler oluşturmaktadır. Kurs, turizm, bilimsel araştırma vb. nedenlerle 3 aydan kısa süreli vize veya ikamet iznine sahip yabancılar ile geçici koruma statüsüyle ülkede bulunan Suriyeliler nüfusa dâhil değildir (Türkiye İstatistik Kurumu).

GÜNEY KORE	1 954	ÇAD	67
FRANSA	1 653	İSRAİL	387
ARNAVUTLUK	1 957	İRLANDA	141
NEPAL	2 120	KENYA	179
DANİMARKA	457	DİĞER	4 772
LÜBNAN	1 702	VATANSIZ	93
HİNDİSTAN	909	BİLİNMEYEN	75

TUIK tarafından paylaşılan bu verilerde ise yine 31.12.2018 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde tabiiyete göre İstanbul'daki göre yabancı uyruklu nüfus sayısı verilmektedir. Elde edilen verilere bakıldığında her ne kadar geçici statüyle ülkede bulunan Suriyeliler nüfusa dahil edilmese de yine 50260 kişiyle başı çekmekte ve bunu 47194 kişiyle Türkmenistan takip etmektedir. Verilerin geneline bakıldığında yine Irak, Suriye gibi Arap coğrafyasından iç karışıklıklar sebebiyle zorunlu göçlerin olduğu görülmektedir⁴.

5.2. Çok Dilli Şehir Olarak Moskova

Rusya Federasyonu Rus, Ukraynalı, Tatar, Ermeni, Türk, Yahudi, Gürcü vb. gibi etnik çeşitliliğin en fazla olduğu ülkelerden birisidir. Şahin'in de ifade ettiği gibi, "2010 yılında yapılan nüfus sayımında ülkede 180'den fazla etnik topluluk adı tespit edilmiştir. Bunların çoğu nispeten küçük (400 binin altında) topluluklar olup, ancak yedisi bir milyonu aşan nüfusa sahiptir" (Şahin, 2016: 16).

Tarihten bu yana çeşitli vesilelerle knezlik, imparatorluk, sovyet ve son olarak federasyon dönemlerinde Moskova hep gözde bir şehir olmuştur. Moskova Merkezi Federal bölge içerisinde yer almaktadır ve sosyal, politik, kültürel ve ekonomik açıdan Rusya'nın kalbi durumundadır.

Titüler millet⁵ olarak Rusların yoğun bir şekilde yaşadığı ve etnoçeşitliliğin çok fazla olduğu başkenttir Moskova. Çeşitli etnik grupların tarihsel olarak bir arada var olduğu ve kültürleri, tarihi, gelenekleri, adetleri, değerleri ve etnik dilleri ile etkileşime girdiği çokuluslu bir toplumda, etnik ilişkilerin bir araya gelmesi ve diğer ulusların kültürleriyle tanışması için, Nikiforova'nın da ifade ettiği gibi, hizmet eden bir "arabulucu" dil olmalıdır. Rusya Federasyonu'nda, böyle bir "arabulucu" dil Rus dilidir ve aynı zamanda devletin resmi dilidir (2008: 106).

Ülkenin en büyük metropolü ve aynı zamanda başkenti olan Moskova kentinde Yahudi, Ukraynalı ve Kafkasyalı azınlıklar (Çeçen, Azeri, Ermeni, Gürcü, Osetyalı, Dağıstanlılar v.b.) dikkat çekmektedir (Dronov-Gluşkova 2003'ten aktaran; Atasoy, 2010: 188).

150'den fazla Hint-Avrupa, Ural-Altay, Kafkas dilinin konuşulduğu Rusya'da, bütün etnik yapılar için lider görevi gören Moskova'da da bu kadar sayıda dilin konuşulduğu ve buna bağlı olarak farklı kültür varlığının olduğu ileri sürülebilir. En fazla konuşulan diller ise Rusça, Ukraynaca, Tatarca, İbranice, Ermenice vb. örnek olarak verilebilir.

Hint-Avrupa dillerinden başta Rusça olmak üzere bütün Slav dilleri ilk sırayı almaktadır. İkinci olarak çoğunluğunu başta Tatarların oluşturduğu Altay dilleri almaktadır. Bunları Ural dil ailesine ait olan

⁴ 1. Yabancı nüfus; Referans tarihinde geçerli ikamet veya çalışma iznine sahip, İkamet izni yerine geçen kimlik belgesi olan (uluslararası koruma vb.) ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan, İzinle T.C. vatandaşlığından çıkmış (mavi kart hamili), referans tarihinde geçerli adres beyanı olan kişiler oluşturmaktadır. Kurs, turizm, bilimsel araştırma vb. nedenlerle 3 aydan kısa süreli vize veya ikamet iznine sahip yabancılar ile geçici koruma statüsüyle ülkede bulunan Suriyeliler nüfusa dâhil değildir. 2. Türkiye toplamı için gözlem değeri 500'ün altında olan ülkeler "Diğer" altında toplanmıştır.

⁵ Titüler millet (Rusça-"titulnaya natsiya") sayıca fazla ve yaşadığı cumhuriyete adını veren millettir. Örneğin Tataristan cumhuriyetinin titüler milleti Tatarlar, Çeçenistan'ın titüler milleti ise Çeçenlerdir. Fakat bazı durumlarda titüler millet kendi cumhuriyetinde azınlık durumunda kalabilir. Buna en iyi örnek olarak Başkurt cumhuriyetinde azınlıkta olan Başkurtlar gösterilebilir (Atasoy 2010: 186).

etnik yapılar takip etmektedir (Estonyalı, Macar vb.). Kafkas dil ailesine mensup etnik yapılar da Moskova'da yoğun olarak yaşamaktadır (Çeçen, Avar, Abaza vb.).

Ethnologue sitesinin verilerine göre Rusya Federasyonu için listelenen dillerin sayısı 117'dir. Bunlardan 115'i yaşayan ve 2'si nesli tükenmiştir. Yaşayan dillerden 100'ü yerli, 15'i yerli değildir. Ayrıca 18'i kurumsal, 25'i gelişmekte, 2'si kuvvetli, 38'i tehlikede ve 32'si tehlikedeki dillerdir (Eberhard, Gary vd. 2019). Ağulca⁶, Çuvaşça, Çingene dili, Tatça⁷, Tatarca Moskovada konuşulan etnik dillere örnek olarak verilebilir.

Moskova yüzölçümü olarak en küçük ikinci bölge olmasına rağmen, göçe bağlı nüfusu en fazla artan şehirdir. Genel nüfus oranında Moskova'nın Rus nüfusu oldukça fazladır. Bu Moskova için oldukça tabii bir durumdur. Ancak etnik olarak Ruslarda doğurganlık az olduğu için doğal nüfus artışına bağlı nüfus azalmasının en şiddetli olduğu yerlerden birisidir.

Federal Devlet İstatistik Kurumu'nun 1 Ocak 2019 verilerine göre Moskova nüfusu 12.615.279 kişiden oluşmaktadır. Bunun 12.432.531'i kent merkezinde, 182.748 kişisi ise köylerde yaşamaktadır. Bu rakamlar da Moskova'nın kentleşme oranının en fazla olduğu şehirlerden birisi olduğunu göstermektedir. Yine aynı kurumun verilerine göre Moskova'da yaşayan etnik yapı ile ilgili tablo ise aşağıda verilmektedir:

Ulusal Sabit Nüfus Bileşeni ¹

(2002 ve 2010 yıllarındaki Rus nüfus sayımlarına göre; toplamın yüzdesi olarak)

	9 Ekim 2002	14 Ekim 2010
Toplam nüfusun:		
Ruslar	84,8	86,3
Ukraynalılar	2,4	1,3
Tatarlar	1,6	1,3
Ermeniler	1,2	0,9
Yahudiler	0,8	0,5
Azerbaycanlılar	0,9	0,5
Belaruslular	0,6	0,3
Gürcüler	0,5	0,3
Özbekler	0,2	0,3
Mordovyalılar	0,2	0,2
Moldavyalılar	0,4	0,2
Kırgızlar	0,04	0,2
Tacikler	0,3	0,2
Çuvaşlar	0,2	0,1
Osetler	0,1	0,1
Çeçenler	0,1	0,1

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Moskova'da Ruslardan sonra en fazla Ukraynalılar, Tatarlar ve Ermeniler yaşamaktadır. Ancak 2002 ve 2010 verileri kıyaslandığında, Rusların nüfus oranı artış gösterirken, adı geçen diğer etnik yapıların nüfusu azalma göstermektedir.

⁶ Dağıstan'ın güneyinde ve Azerbaycan'da konuşulan bir Kuzeydoğu Kafkas dilidir. 2010 yılı itibarı ile 29,300 kişi tarafından konuşulmaktadır (Ağulca 2019).

⁷ Dağıstan ve Azerbaycan'da konuşulan bir Batı İran dilidir. Dil, Tatlar ve Dağ Yahudileri tarafından konuşulmaktadır (Tatça 2019).

Yine aynı kaynaktan alınan verilere göre 2019 yılının ilk yarısında Moskova'ya göç eden kişi sayısı 130.404, Moskova'dan göç eden kişi sayısı ise 116.137'dir.

Yabancı Devletlerden ve Bağımsız Devletler Topluluğundan Göç Akımı
2019 yılının ilk yarısında

	Yabancı ülkelerden			BDT Ülkelerinden		
	Gelen kişi sayısı	Giden kişi sayısı	Göç artışı (+), azalışı (-)	Gelen kişi sayısı	Giden kişi sayısı	Göç artışı (+), azalışı (-)
Moskova	1870	2219	-349	11035	10667	+368

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerden (Belarus, Kazakistan, Kırgızistan vb.) Moskova'ya göç daha fazla olmaktadır. Moskova'da bu belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Tacik, Özbek, Kırgız, Kazak gibi göçmenler buraya iş umuduyla gelmekte ve geri dönmemektedirler. Tabloda bunu göstermektedir.

5.3. İstanbul ve Moskova Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Her iki şehir de dünyanın ve ait olduğu ülkelerin en gözde şehirleridir. Her iki şehir de farklı nedenlerden dolayı göçe maruz kalmaktadır. Son yıllarda İstanbul'da başta Suriye'den olmak üzere komşu ülkelerden gelen göç akımından dolayı sert bir şekilde dış göçe maruz kalmaktadır. Her iki şehir de buldukları bölgede lokomotif görevi görmektedir ve iş oranı diğer şehirlere kıyasla fazladır. Buna bağlı olarak işsizliğin en fazla olduğu yerler de yine İstanbul ve Moskova gibi büyük şehirlerdir. Göç olayına bağlı olarak hızla artan nüfus, yetersiz sağlık ve eğitim sorunlarını, ekonomik, çarpık kentleşmeyi, idari ve sosyal birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Her iki şehre olan göç adeta bir kaçış, umut ve yeni bir yaşam düzeni olarak benzeşmektedir. Ankara'nın 20.yy. başında başkent olması bile bunun önüne geçememiştir. Buna paralel olarak 1918 Ekim Devrimi'nden çok önceleri Moskova tüm kesimler için cazibe merkeziydi.

Her iki şehir de kendi ülkelerinde ve bölgelerinde ekonomik, ticari, iktisadi ve kültürel açıdan birer megaşehir durumunda oldukları için bu şehirlerdeki yabancı istihdamı oldukça yüksektir. Bu kişilerin günlük yaşamlarındaki ilişkiler de karşılıklı olarak iki dilli/kültürlü bir sistemi oluşturmaktadır.

Her iki şehre göçün nedenlerine bakıldığında benzer neden ve ihtiyaçların olduğu anlaşılmaktadır. Bunların başında iş bulma/arama, tayin/iş değişikliği, eğitim, evlilik, sağlık vb. gelmektedir.

İş için Moskova'ya farklı etnik yapılardan daha fazla göç olmaktadır. Ukraynalı, Tatar, Tacik, Özbek, Kazak, Kırgız, Ermeni, Azerbaycan Türkü Moskova'ya iş dolayısıyla gelen etnik gruplara örnek verilebilir. İstanbul bu noktada daha çok iç göçe maruz kalmaktadır.

Hem iki veya çok dilli olup hem de çok ana dilli olan İsveç, Belçika, Kanada vb. gibi şehirler/ülkeler vardır. Moskova ve İstanbul tek ana dilin resmi olduğu şehirlerdir. Avrupa'da çok dilli/kültürlü şehirlerden farklı olarak İstanbul ve Moskova anadilde eğitimi benimsemektedir. Türkiye'de eğitim anadilde verilmektedir. Rusya'da ise özerk cumhuriyetlerde kendi dilleri ve Rusça olmak üzere iki dilde eğitim verilirken Moskova'da tek ana dil Rusçadır ve resmi dildir. Bunun dışında yabancı dil eğitimi tabii olarak bu şehirlerde yoğun olarak yer almaktadır.

6. Sonuç

Çok dilli ve çok kültürlü şehirler olarak İstanbul ve Moskova'nın ele alındığı bu çalışma ile beraber, verilen istatistiği bilgilerle bu şehirlerin etnik ve kültürel açıdan birbirleriyle oldukça benzer özellikleri olduğu görülmektedir.

İki veya çok dillilikle ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında ortak bir tanımlamanın olmadığı, ancak genel olarak bireye, dili sonradan edindiği ortamda ihtiyaçlarını giderebilmesine ve iletişim kurabilmesine yardımcı olması durumu olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak vurgulamak gerekir ki, burada yaşın ve dil öğrenme potansiyelinin önemi oldukça büyüktür. İki veya çok dilliliği ortaya çıkaran başta göç, eğitim, evlilik vb. gibi ihtiyaçtan doğan sebepleri vardır.

Çok kültürlülük ise farklı seviyelerdeki yerel kültürlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Ancak kişinin çok dilli olması çok kültürlülüğü doğurmamaktadır. Kişinin sadece ana dili dışında bir veya birkaç dili bilmesi o kişiyi bildiği dillerin kültür taşıyıcısı yapmaz. Kültür sonradan edinilmesi zor olan bir durumdur. Dolayısıyla, kişinin bildiği dillerin kültür taşıyıcısı olabilmesi için o dilin konuşulduğu kültürü de birçok yönüyle bilmesi gerekmektedir.

Çok dilli ve çok kültürlü şehirler olarak Moskova ve İstanbul'da, tek resmi dil hâkim olduğundan dolayı bireylerin en azından iki dilli olması kaçınılmaz bir durumdur. Verilerle gösterilen etnik dağılım ise bu şehirlerin ne kadar farklı kültürlere ev sahipliği yaptığını göstermektedir.

Bu kadar farklılıkların bir arada olduğu şehirlerde elbette ki tek bir sosyal yapıdan, dilden, kültürden bahsedilemez. Her etnik yapının kendine ait dili, kültürü ve yaşam biçimi olduğu göz önüne alındığında, etnoçeşitliliğin fazla olduğu İstanbul ve Moskova'nın çok dilli ve çok kültürlü şehirlerin büyük birer örneği olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

İstanbul ve Moskova gibi büyük şehirlerde nüfusun çoğunluğu kentsel, az bir kısmı ise kırsal kesimde yaşamaktadırlar. Hem Moskova'nın hem de İstanbul'un kentleşme düzeyi tüm ülkeyi kapsamaktadır. İstanbul Türkiye'nin, Moskova ise Rusya'nın nüfus olarak en kalabalık şehirleridir. Etnik olarak çoğunluğu ait olduğu toplumlar oluşturmaktadır. Buna ilave olarak etnik çeşitliliğin ve buna bağlı kültürel çeşitliliğin en fazla olduğu şehirler de yine Moskova ve İstanbul'dur.

Verilen istatistiki bilgilerden yola çıkarak Moskova'nın çok dillilik ve çok kültürlülük açısından İstanbul'dan önde olduğu açıkça görülmektedir.

Kaynakça

Ağulca (2019). Erişim adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fulca> (18.09.2019).

Atasoy, Emin (2010). "Federal Bölgelere Göre Rusya'nın Nüfus ve Etnocoğrafya Özellikleri". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (19): 183-219.

Ateşal, Zeynep (2017). "İki Dilliliğin Sebepleri". *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(8): 43-52.

Çelik, Hacer (2008). "Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (15): 319-332.

Çetinkaya, Serkan (2017). "Çok Dillilik ve Kimlik". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (50): 371-377.

Dronov, Viktor-Gluşkova, Vera (2003). *Obştestvennaya Geografiya Rosii*. Moskova: Klassiks Stil.

- Eberhard, David M., Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (eds.) (2019). *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-second edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>.
- Federal Devlet İstatistik Servisi (2019). Erişim adresi: <https://moscow.gks.ru/folder/34396> (18.09.2019).
- Günay, V. Doğan (2015). "İki ya da Çok Dillilik ve Avrupa Toplumu". *Turkophone*, 2 (1): 68-72.
- Gürel, Ali-Balta, Yasemin (2011). "İstanbul'un Göç Olayı ve Etnik Hayat Üzerine". *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1: 1-15.
- İyi, Sevgi (2003). "Çağdaş Açılımlarıyla Kültür Kavramı ve İoanna Kuçuradi". *Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1: 15-23.
- Nikiforova, Praskov'ya. (2008). "Dvuyaziçye i Problema Yazıkovoy Kompetentnosti Naroda Saha v Sovremennih Usloviyah". *Vestnik Yakutskogo gosudarstvennogo universiteta*, 5 (4): 106-111.
- Popkova, E.A. (2015). "Bilingvizm» i «Bikulturalizm» v Psikholingvistike: Sootnoşeniye Ponyatiy". *Aktualniye problemi gumanitarnih i yestestvoennih nauk*, 4 (1): 375-379.
- Saydı, Tilda (2013). "Avrupa Birliği Vizyonu ile İkidillilik, Çokdillilik ve Eğitimi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (28): 269-283.
- Sverdlova, Nataliya. (2014). "Lingvokulturnaya İnterferentsiya v Kommunikativnom Povedenii Bilingvov". *Vestnik Çelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya. İskusstvovedeniye*, 3 (332): 89-94.
- Şahin, Liaisan (2016). "Rusya Federasyonu'nun Etnik ve Dinsel Yapısı". *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3 (2): 15-32. DOI: 10.16985/MTAD.2016227939.
- Şan, M. Kemal-Haşlak, İrfan (2012). "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7 (1): 29-53.
- Tamer Gencer, Zekiye (2011). "Çok Kültürlü Toplumlarda İletişim: Divriği Örneği". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1: 186-205.
- Tatça (2019). Erişim adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tat%C3%A7a> (18.09.2019).
- TDK (2019). *Kültür*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (18.09.2019)
- TUİK (2019). Erişim adresi: [http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist#_\(18.09.2019\)](http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist#_(18.09.2019)).